

Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond“ 2021–2024

Siseministerium jätkab 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist. Selleks koostati kodanikuühiskonna programm aastateks 2021–2024, mis on jätkuks hetkel [kehtivale Kodanikuühiskonna arengukavale 2015–2020](#) ja varasematele arengukavadele.

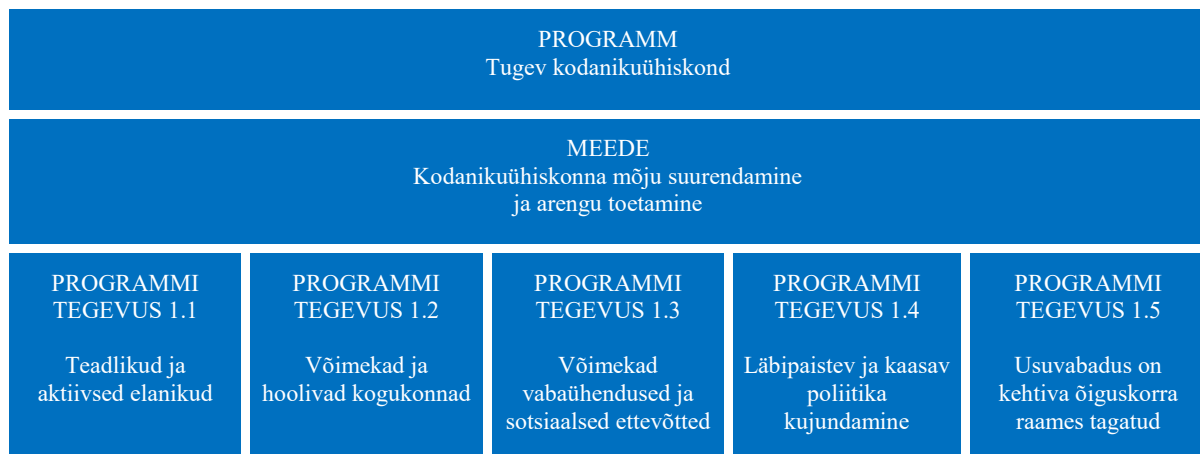
Programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvevaadet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ning mis seotakse pakutavate teenustega. Programmi, meetmete ja programmi tegevuste üldosa on koostatud 2030. aastani.

Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidest „Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed“ ning „Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud“. Eesmärgi täitmiseks on kavandatud üks meede ja viis programmi tegevust. Programmis keskendutakse kodanikuühiskonna mõju suurendamisele ja arengu toetamisele, et aastaks 2030:

- osalevad eri vanuses Eesti elanikud ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses
- on kogukonnad võimekad ja hoolivad
- on vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud
- on poliitika kujundamine läbipaistev ja kaasav
- on usuvabadus kehtiva õiguskorra raames tagatud.

Programmi peamine erinevus eelmiste valdkonna arengudokumentidega on poliitika kujundamises osalemise asemel keskendumine inimeste ja kogukondade aktiivsusele.

Joonis 1. Kodanikuühiskonna programmi 2021–2024 ülesehitus.

Lisainfo programmist ja selle koostamisest www.siseministerium.ee/kodar2030.

Programmi visioon aastaks 2030

Programmi visioon: Eestis on aktiivsed, avatud, haritud ja ettevõtlikud inimesed, kes kogukondade ja vabaühenduste kaudu seisavad demokraatlike väärtuste, sidusa ning vaba ja turvalise ühiskonna eest ning võtavad vastutust ja panustavad riigi kestlikkusse. Riigis on mitmekesised läbipaistvad kodanikualgatuse toetamise võimalused ja toetatakse uusi lähenemisi ja lahendusi ning võimaldatakse kogukondadel otsuste tegemisel kaasa rääkida.

Programmi eesmärk ja mõõdikud

Programmi eesmärk: Tugev kodanikuühiskond

Programmi üldmõõdikud:

Mõõdiku nimi	Algtase (2018)	Sihttase 2024	Sihttase 2030	Allikas
Poliitika kujundamise kvaliteet		täpsustub		Uuring „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine“
Osakaal elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses	49%	50%	50%	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Eesti kodanikuühenduste üldine elujõulisus 7-palli skaalal (1 - kõrgeim, 7 - madalaim)	2.1	2.0	1.9	Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuur (USAID)
Siseministeeriumi partnerite rahulolu poliitika kujundamisega	täpsustub	100%	100%	Siseministeerium

Poliitika kujundamise kvaliteedi mõõdik on välja töötamisel ja täpsustamisel.

Osakaalu elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses uuriti viimati 2019. aastal. Uuringust selgus, et 2013. aastaga võrreldes on vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal tõusnud 18% võrra ning tänane tase on Eesti puhul väga hea. Kuna tulemusi mõjutas elanikke aktiveerinud Eesti Vabariik 100 sündmused ja haldusreform, on programmis sihiks taseme hoidmine – iga teise Eesti inimese osalemine vabatahtlikus tegevuses.

Eesti kodanikuühenduste üldine elujõulisus on Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuuri (USAID) välja töötatud indeks, mille aluseks on seitse mõõdet: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, eestkostete ja poliitikate mõjutamine, teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Eesti tase on püsinud aastaid samal 2.0-2.1 punkti tasemel, mistõttu on programmis sihiks elujõulisuse märkimisväärne parandamine aastaks 2030.

Siseministeeriumi partnerite rahulolu poliitika kujundamisega mõõdetakse Siseministeeriumis kord kahe aasta jooksul läbiviidava rahuloluküsitlusega. Siht on partnerite sajabrotsendiline rahulolu poliitika kujundamisega.

Kodanikuühiskonnana mõistetakse riigist ja äriest suhteliselt sõltumatut ühiskonnasfääri, kus üksikisikud ja rühmad teevad oma huvide ja väärtuste edendamiseks koostööd. Kodanikuühiskonna osadeks loetakse peale mittetulundussektori ka ajakirjandust, erakondi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne.

Meede: Kodanikuühiskonna mõju suurendamine ja arengu toetamine

Meede on suunatud vabatahtlikus tegevuses osalevate elanike osakaalu säilitamisele, kogukondlike algatuste toetamisele, vabaühenduste tegutsemisvõimekuse tõstmisele ning Eesti kodanikuühiskonna üldise elujõulisuse parandamisele. Selleks pööratakse rõhku kodanikuhariduse pakkumisele, vabatahtliku tegevuse ja annetamise edendamisele. Täiendavalt tegeletakse kogukondades ühiskondlikus elus osalemisega, et luua kodanikualgatusele lai kandepind ja panustada riigi kestlikkuse. Vabaühendustele pakutakse toetusi ja tugiteenuseid ning tegeletakse keskkonna loomisega, et võimaldada vabaühendustel ja sotsiaalsetel ettevõtetel osutada (avalikke) teenuseid. Lisaks tegeletakse kaasamise, riigi ja vabaühenduste strateegilise partnerluse edendamise ja vabaühenduste rahastamise korrastamisega.

Meede panustab „Eesti 2035“ reformi „Suurendame valitsemise ühtsust ja tagame sujuva riigi toimimise“ elluviimisesse, võimestades Eesti inimesi ja kodanikuühendusi ning toetades neid valitsemises osalemisel.

Eestis umbes 22 500 mittetulundusühingut (MTÜ) ja sihtasutust (SA)¹. Neist umbes 800 on sihtasutused ning üle 500 usulised ühendused. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse. MTÜ-de arv muutus 2018. aastal, kui [korteriomandi- ja korteriühistuseaduse](#) jõustumisega sai ligikaudu 10 000 korteriühistut omaette eraõiguslikeks juriidilisteks isikuteks ega sisaldu enam MTÜ-de ja SA-de registris.

Samal ajal on iga teine Eesti elanik osalenud viimase aasta jooksul vabatahtlikus tegevuses² ning 2018. aastal oli MTÜ-de ja SA-de deklareeritud füüsiliste ja juriidiliste isikute annetuste maht 23,3 miljonit eurot³. Koos anonüümsete ja välismaiste annetustega ulatub 2018. aasta summa 41 miljonit euronit⁴ ning jätkab kasvu.

Meetme mõõdikud:

Mõõdiku nimi	Algtase (2018)	2021	2022	2023	Sihttase (2024)	Allikas
Osakaal MTÜ-dest, kellel on rohkem kui kolm rahastamisallikat	33% (2017)	33%	33%	33%	33%	Uuring „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine“
Tulumaksusoodustusega ühenduste nimekirja kuulujatele tehtud annetuste kogusumma	41 mln €	46 mln €	48 mln €	50 mln €	52 mln €	Maksu- ja Tolliamet, INF 9
Palgaliste töötajatega MTÜ-de osakaal	36%	37%	38%	39%	40%	Majandusaasta aruanded
Osakaal Eesti elanikest, kes väljendavad postmaterialistlikke väärtusi	14% (2017)		täpsustub			European Values Survey

Programmi tegevus 1.1: Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Demokraatliku riigina on Eestis oluline **inimeste võimestamine kodanikuna toimimise teadmistest ja oskustest**. Inimeste võimestamine kodanikena algab nn kodanikusubjektsusest – kuidas on inimestel võimalik oma elu kujundada, poliitikat mõjutada ning kuidas on täidetud selle eeldused ja praktikas kasutamise võimalused.⁵ Mida rohkem inimesi oma kodanikurolli pädevalt täidab, seda tugevam on demokraatia rohujuuresandil. Hea kodanik on ka patrioot, kes on valmis oma riigi ja kaaskodanike nimel panustama, piisav teadmiste pagas ja silmaring aitab seda teha mõjusalt, osates arvestada rahvusvahelist konteksti ja huvide mitmekesisust.

Oluline teema on **Eesti inimeste riigiidentiteet ja kodanikuteadmised ning neid edendav kodanikuharidus**⁶, mis aitab kaasa kodanike paremale osalemisele poliitikas ja oluliste otsuste langetamises. Väljaspool kooli ja koolidega koostöös pakutakse teatud võimalusi kodanikuhariduse omandamiseks – nii toimib näiteks Kogukonnapraktika algatus, Ettevõtlik kool ja Junior Achievementi ettevõtlusõpe. Samuti tegeleb kodanikuharidusega oma valdkonnas Kaitseministeerium koos Kaitseliiduga „Isamaalise hariduse programmis“. Samal ajal on paljud koolivälised programmid killustunud, poliitilise kodanikuosaluse teemad vähe kaetud ning kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaeluga. Oma roll on ka kauni kodu, aasta küla jt konkurssidel, mis toovad esile kogukondade rolli väärtuskasvatases ja hoiakute kujundamisel.

¹ [Mittetulundusühingute ja sihtasutuste register 1. jaanuari 2020 seisuga.](#)

² „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

³ [Tulumaksusoodustusega ühenduste nimekirja](#) kuulujatele tehtud annetuste kogusumma (INF 4).

⁴ Kingituste, annetuste ja muude tulude kasutamise deklaratsiooni (INF 9) märgitud kingitused ja annetused.

⁵ „Kodanikusubjektsus inimeste võimestamisel“. Leif Kalev 2018.

⁶ Kodanikuharidus on oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsess, mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist. Kodanikuks haritud inimene soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida ning on seeläbi otseselt seotud vabatahtliku tegevusega. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kogu riigi elanikkonna valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu taastoodetakse kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse. Avatud Eesti Fond, 2008. [Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest.](#)

Eesti elanike kodanikuaktiivsuse peamine probleem on **vanemaealiste ja noorte ühiskondlikus elus osalemise potentsiaali vähene kasutamine**. Nii on Eesti noored vabatahtlikus tegevuses osalemisel teiste Euroopa Liidu (EL) liikmesriikidega keskmisest passiivsemad (27% võrreldes Euroopa Liidu keskmisega 31%).⁷ Samal ajal moodustavad Eesti elanikest suurima vanuserühma 50-aastased ja vanemad, kuid 55-aastaste ja vanemate kaasatus vabatahtlikku tegevusse on Eestis üks väiksemaid. Viimase 12 kuu jooksul oli vabatahtliku tegevusega seotud 4% vanuserühmast.⁸ Just ühiskondlikus elus osalemisel on Eesti vanemaealised vähemaktiivsed võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega. Eestist madalam on näitaja veel Poolas ja Bulgaarias.⁹

Positiivse algatusena viib MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant aastatel 2018-2020 Sotsiaalministeeriumi tellimisel ellu projekti „Vabatahtlike rakendamise koostöömudeli testimine hoolekandesüsteemis ja üle-eestiliselt rakendatava koostöömudeli väljatöötamine“, kus koolitatakse vabatahtlikke, jagatakse häid kogemusi ning pakutakse abivajajatele tuge. Projekti tulemusena valmivad ettepanekud vabatahtlike töö korraldamiseks hoolekandes.¹⁰

Jätakuvalt on oluline tegeleda **eesti keelt mitte kõnelevate elanike ühiskondliku aktiivsusega**. Kuigi noortest on vene keelt kõnelevad noored rohkemgi kodanikuühiskonda kaasatud kui eesti keelt kõnelevad, jäädes siiski rahvusvahelises võrdluses teistele riikidele alla, teeb edasine elu korrekture. Nii on eesti suhtluskeelega inimeste hulgas vabatahtlikus tegevuses osalemise määr jätkuvalt oluliselt kõrgem (52% vs. 44%) kui venekeelsetel¹¹. Samuti on leitud, et kuigi suhteliselt suur hulk uussisserändajaid juba osaleb vabatahtlikuna mitmesugustes tegevustes, pole 45% uussisserändajatest seda teinud, kuid sooviks.¹² Kaudsemalt on probleemiga seotud ka see, et võrreldes eestikeelsete ühingutega on venekeelsed passiivsemad - neil on vähem koostöösuhteid, vähem kogemusi ühiskonnale suunatud tegevustes; nad on passiivsemad toetuste taotlemisel ning nende seas on vähem omatuluteenijaid.

Vabaühendustes tegutsevad eestvedajad väsivad ning uute järelkasv ei ole piisav. Piirkondlikelt mõttetalgutelt jooksis muustrina läbi kodanikuühiskonna liidrite väsimine ning vajadus tegeleda järelkasvuga. Seda toetab ka „[Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018](#)“, kust selgus, et need, kes osalevad, teevad seda paljudes tegevustes, kuid teised mitte kuskil. Kuigi eestvedajate väsimine on sarnaselt hoiakute ja käitumise erinevusele paratamatu, saab programmiga võtta fookuse juhtimise järjepidevuse tagamiseks ning järelkasvu arendamiseks.

Vajadus on tugevamalt lõimida koolivälised ja kooli tegevused ning tähelepanu tuleb pöörata demokraatlike jt kodanikupädevuste terviklikule arendamisele ühiskonnaõpetuse, õppekava üldpädevuste, läbivate teemade ning praktikavõimaluste koostoimes. Teisisõnu, koolid peaksid aine- ja õppekavade kaudu praktiseerima kodanikuharidust ja osalemist ühiskonnas teadliku ja aktiivse kodanikuna. Poliitilist osalust toetava kodanikuhariduse võimalused peaksid ulatuma ka tänase keskealise ja vanema põlvkonnani. Kodanikuhariduse teadmiste levitamisse ja õppematerjalide arendamisse kaasatakse ülikoolide panus.

Aktiivne osalemine ühiskonnas puudutab ka **annetamist**. Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on 12%¹³, kuid raha on valmis annetama üheksa inimest kümnest 18-60aastastest¹⁴. Sama uuringu andmetel on iga teine Eesti elanik teinud kampaniate käigus ühekordseid annetusi ning 40% on teinud viimase aasta jooksul mõne heategevusliku annetuse¹⁵. Viimase kuu jooksul on Eestis heategevuseks raha andnud 27% inimestest, jäädes sellega siiski maha Soomele (39%) ja Rootsile (57%)¹⁶.

⁷ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

⁸ [Tambaum, T. \(2016\). 55+ rahvastiku internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks. Tallinna Ülikool.](#)

⁹ [Active Ageing Index 2018.](#)

¹⁰ Lisainfo <https://vabatahtlikud.ee/sotsiaal/>

¹¹ „[Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018](#)“. Balti Uuringute Instituut 2019.

¹² [Eesti Integratsiooni Monitooring 2017.](#)

¹³ „[Heategevusalaste hoiakute uuring 2013](#)“, TNS Emor.

¹⁴ „[Eestimaalaste valmisolek heategevuseks 2017](#)“. Kantar Emor.

¹⁵ [Saar Polli, 2016.](#)

¹⁶ [CAF World Giving Index 2018.](#)

Annetamise soodustamine aitab ühelt poolt kaasa elanike osalemisele, kuid pakub ka vabaühendustele täiendavat tuluallikat. Annetused aitavad vabaühendustel tõsta huvikaitsesuutlikkust, sest eraldi huvikaitsetegevustele on rahastust pigem keeruline leida. Annetuste hulk, mis vabaühendused koguvad, kasvab pidevalt ning mitmed annetusi koguvad organisatsioonid on liitunud [annetuste kogumise hea tavaga](#). Lisaks tegutseb temaatiline [võrgustik](#), mis toetab annetuste kogujaid heade praktikate jagamisel. Hea näitena annetuskultuuri edendamiseks käivitusid 2019. a üle-eestilised [annetamistalgud](#), kus koguti ühe päevaga ligi 130 000 eurot.

Annetamist aitavad lihtsustada mitmed keskkonnad nagu armastanaidata.ee ja hooandja.ee, mis on kogunud kokku üle 5 miljoni euro. Positiivne areng on ka uute filantroopiafondide teke – 2018. aastal pandi alus Heateo Mõjufondile, esimesele strateegilise filantroopia fondile Eestis¹⁷, mida haldab Heateo Sihtasutus. Annetuste kogumise propageerimiseks on aga vaja enam tegeleda annetamise populariseerimisega ehk nii ühekordsete annetajate kui ka püsiannetajate arvu suurendamisega nii eraisikute, ettevõtjate kui ettevõtete seas.

Viie aastaga on lisandunud **vabatahtlikus tegevuses osalevaid** Eesti elanikke, kuid üha enam otsitakse nn tööampse. See eeldab Eesti vabaühendustelt ja kogukondadelt kohanemist. Vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal on samal perioodil küll 31%-lt kasvanud 49%-ni, kuid samal ajal on regulaarsete vabatahtlike osakaal 34%-lt langenud 26%-ni¹⁸. Ka trendid mujal maailmas näitavad, et nõudlus lühiajaliste panustamisvõimaluste järele kasvab. Seega on vabaühendustel ja teistel vabatahtlike kaasajatel vaja kohaneda nn mikrovabatahtlikkusega. Samal ajal ei saa aga unustada püsivabatahtlike, kes on organisatsioonidele ja kogukondadele väärtuslikuks ressursiks.

Eelnevaga seonduvalt on jätkuvalt vaja tegeleda, et vabaühendused mõtestaksid lahti **vabatahtlike kaasamise vajaduse** ning oleksid suutelised neid mistahes hetkel kaasama, kui vaja. Samuti on vaja, et vabaühendused hoiaksid oma sisedemokraatia tervise ja juhtimise korras. Sellele võib näiteks kaasa aidata vabaühenduste rahastamise korrastatumaks muutumine, kui rahastustingimused või nõuded aruandlusele leevenevad ning jätavad nii vabaühenduste juhtidele rohkem aega juhtimiseks. Samal ajal on kasutamata töandjate potentsiaal tutvustada töötajatele vabatahtlikku tegevust ja annetuskampaaniates osalemist tööajal töandja toetusel või väljaspool tööaega. Kuna inimesed veedavad suure osa oma päevast töökohal, on oluline pöörata tähelepanu töötajate kaasamisele töandjate juures ning pakkuda töötajatele osalusdemokraatia kogemust.

Vabatahtlike kaasamise puhul on oluline järgmisel perioodil leida ka lahendus vabatahtlike kindlustamisele õnnetusjuhtumite vastu, kui nad ei tegutse vabatahtlike päästjate, abipolitseinike või vabatahtlike merepäästjatena.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Teadlikud ja aktiivsed elanikud		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri teenuste raha selles alaprogrammis): Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Kaitseministeerium					
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast	26%	N/A	N/A	N/A	N/A	33%	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Püsiannetajate osakaal elanikkonnast	12%	X	X	X	X	20%	Annetamishoiakute uuring

¹⁷ [Heateo Mõjufond](#)

¹⁸ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

Mitte-eestlaste osalemine vabatahtlikus tegevuses	täpsustub	täpsustub
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeemärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.		
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja	Seotud osapooled
Analüüsitud ja uuendatud on sotsiaalinete õppekavasid demokraatia ja kodanikupädevustega	Haridus- ja Teadusministeerium	
Koostatud on analüüs ja ettepanekud tervikliku kodanikuhariduse väljaarendamiseks	Siseministeerium	Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium
Sidustatud on noorsootöö, vabaihenduste, koolide ja ülikoolide tegevusi kodanikuhariduses	Haridus- ja Teadusministeerium	
Kogukonnapraktika programmi on levitatud	Haridus- ja Teadusministeerium	
Erinevaid töötajate vabatahtlikku tegevust soodustavaid meetmeid on tutvustatud ja levitatud	Siseministeerium	
Silmapaistvad kodanikud on tunnustatud kodanikupäeva aumärgiga	Siseministeerium	
Aasta Kodaniku aunimetus on välja antud	Kultuuriministeerium	
Vabatahtlikke on tunnustatud üleriigiliselt ja maakondlikult	Siseministeerium	
Vabatahtlikku tegevust ja annetamist on mängustatud ²⁰ , sh arendatud vabatahtliku tegevuse infoportaali	Siseministeerium	
Suurendatud on vabaihenduste valmisolekut muukeelsete elanike kaasamiseks vabatahtlikena	Siseministeerium	Kultuuriministeerium
Loodud on võimalused vabatahtliku tegevuse arvestamiseks asendusteenistuses	Siseministeerium	Kaitseministeerium, Sotsiaalministeerium
Vabaihenduste püsivabatahtlike ja liikmete kaasamise mudeleid on uuendatud ning levitatud	Siseministeerium	
Vabatahtlikus tegevuses ja annetamiskampaaniates osalemist kui meeskonnatöö formaati on levitatud	Siseministeerium	
Vabatahtliku tegevuse õiguslike takistuste (sh kindlustamist puudutav) analüüs ja ettepanekud on koostatud	Siseministeerium	Rahandus-ministeerium, Sotsiaalministeerium
Annetamise kogemusi on jagatud ja annetuste kogumise oskusi arendatud	Siseministeerium	

¹⁹ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märkitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid käesoleva programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

²⁰ Mängustamine on mängulementide kasutamine mittemängulises keskkonnas. Enamasti on mängustamise eesmärgiks suurendada osalejate motivatsiooni ja aktiivsust.

Ettevõtete ja investorite annetuste soodustamiseks on läbi viidud maksupoliitika muutmise analüüs ja sõnastatud ettepanekud	Siseministeerium	Rahandus- ministeerium
Annetuste kogujate võrgustiku liikmetele on pakutud tuge ja nõustamist	Siseministeerium	

Lisaks eelmises tabelis kirjeldatud alatulemustele perioodiks 2021-2024 on oluline, et:

- **kohalikud omavalitsused** toetaksid oma piirkonna vabaühendusi, et aidata neil kaasata vabatahtlikke ja kohalikke elanikke
- **ministeeriumid** mõtleksid läbi ja kaardistaksid võimalused vabatahtlike kaasamiseks riigi pakutavate teenuste osutamisse, et vältida olukorda, kus vabatahtlikele nähakse ette ülesandeid ilma, et vastav võimekus kodanikuühiskonnas olemas on
- **Eesti elanikud** mõtleksid, kuidas nende ühekordne või regulaarne panustamine vabatahtliku või annetajana aitab lahendada ühiskondlikke probleeme.

Programmi tegevus 1.2: Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Kogukonnakeskne lähenemine on arusaam ja tööviis, mille kohaselt selgitatakse välja probleeme ja leitakse neile lahendus koos enim puudutatud rühmadega (kogukondadega²¹). Kesksel kohal on kogukondade tunnustamine oluliste osalistena, nende võimestamine aktiivselt osalema ning elu- ja toimekeskkonda kujundama ning erinevate osapoolte võrgustamine ja koostöö.

Paljud kodanikualgatused toimuvad kogukondades, st sõprus-, tutvus- ja naabruskondades. Kogukonnad hõlmavad ka suurt osa inimestevahelistest sidemetest, vabast arutelust ja ühistegevustest. Selline tegutsemine panustab kodanikusubjektsusse, elukvaliteeti, demokraatiasse, sotsiaalsesse ja paikkondlikku sidususse, turvalisusesse jm. Kogukondadesse panustamise lisandväärtus on hea elukeskkonna kujundamine selliseks, et Eestis soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja välismaalt siia tagasi tulla. Sidusus ning vastastikune teineteisemõistmine, hoolivus ja toetamine aitavad kaasa vaimsele ja emotsionaalsele heaolule, vabatahtlikule panustamisele ja kogukondade suuremale enesesuutlikkusele. Samuti on hea elukeskkond oluline eeldus sündivuse tõusuks ja laste arenguks.

Paljudes kohalikes omavalitsustes juba toetatakse vabaühendusi ja vabatahtlike tegevust, ent **süsteemne ja võrgustikupõhine kaasamine ning kogukondade võimestamine vajab jätkuvat arendamist ja juurutamist**. See võimaldab jõuda suurema hulga inimesteni ja kodanikuühiskonda võimestada ja mitmekesistada. Eesti MTÜdel on 2018. a lõpu seisuga kokku ligi 736 000 (sisaldab korduvaid liikmeid), usulistel ühendustel 246 000 (sisaldab korduvaid liikmeid) ning Eesti Evangeelsel Luterlikul Kirikul (EELK) umbes 160 000, koos väliseestlastega 180 000 liiget ent sõltumata liikmelisusest suhtleb eeldatavasti enamik Eesti inimesi kellegi teisega, arutab huvipakkuvaid küsimusi ja võtab midagi koos ette. Täiendavalt **võimaldab kogukondliku omaalgatuse soodustamine toetada ettevõtmisi, mis ei vaja ilmtingimata juriidilise keha loomist ning selle kaasnevat asjaajamist** – kohaliku mänguplatsi rajamine vm. Aktiivsete ja võimekate kogukondade tekkele aitab kaasa pere- ja lapsesõbralike eluviiside, tervete peresuhete ja põlvkondadevahelise sidususe edendamine, koostöökultuuri, tasakaaluka poliitilise ja arutelukultuuri soodustamine, samuti eestikeelse elukeskkonna püsimine ja areng, lõimumine ning sallimatuse ja tõrjutuse vähendamine.

Ka #kuidasmekestame arutelarjas leiti, et mida tugevam on kohalik demokraatia ehk kogukonnad, seda vähem inimesed linna või välismaale rändavad. Programmi raames on vaja mh pöörata tähelepanu, kuidas inimeste osalemine mõjutab kohaliku tasandi otsuseid, sest 2017. a läbi viidud uuring toob välja trendi, kus **mõne aastaga on vähenenud nende noorte osakaal, kes tunnevad, et nende osalemine**

²¹ Kogukond on enamasti teatud piirkonnas elav teatud sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimeste rühm.

mõjutab kohalikku tasandit ning samal ajal tõusnud nende osakaal, kes näevad, et nende osalemine aitab kaasa riigi tasandi otsustele²².

Konkreetsemalt juhiti programmi koostamisel toimunud piirkondlikel mõttetalgutel tähelepanu kohalikul tasandil levivale **usaldamatusele, kapseldumisele ning vastandumisele**. Samuti haakuvad teemaga rahvastiku vähenemine, mis toob kaasa **potentsiaalsete aktiivsete elanike vähenemise**. Positiivse trendina saab samas välja tuua **postmaterialistlikke väärusi kandvate inimeste osakaalu tõusu** perioodil 2011-2018, s.o nende inimeste, kes peavad oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida tähtsates riigiasjades ning kaitsta sõnavabadust. Samas jääb Eesti näitajaga kuue Euroopa riigi võrdluses madalaimale kohale. Näiteks Saksamaal oli vastav tulemus 35% ja Sloveenias, Soomes ja Rootsis 26% kuni 24%, kuid Eestis vaid 14%.²³

Mitmed selle suuna tegevustest on kaetud teistes arengukavades ja programmides. Näiteks panustavad elukvaliteeti paljud Heaolu arengukava tegevused, kogukondade suunal aga Maaeluministeeriumi koordineeritav LEADER meede, Põllumajanduse ja kalanduse arengukava 2030 ning Siseturvalisuse arengukava 2020–2030, kus on olulisele kohale seatud igapäevase väärtus, kaasatus ja panus kogukonna turvalisusesse.

Selleks, et kogukonnakeskset lähenemist ka kodanikuühiskonna arendamisel juurutada, on vajalik, et kohalik omavalitsus määratleks koos kohalike elanikega oma kogukonnad, kogukonnad määratleksid oma esindajad ning KOV kaasaks need esindajad. Nii tekib platvorm mitmel tasandi koostööks, kus määratletakse probleeme ning töötatakse välja üheskoos lahendusi. Lisaks sellele on allolevas tabelis käsitletud kogukondliku kodanikualgatuse tugevdamist ning mujal katmata küsimusi.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad ja hoolivad kogukonnad		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri oma teenuste raha selles alaprogrammis): Maaeluministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE					
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algatase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
KOVide arv, kus kaasatakse külavanemaid ning toetatakse elanike enda organiseeritud tegevusi			täpsustub				Rahandusministeerium, KOVide küsitlus
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja	Seotud osapooled				Seosed teiste programmidega ²⁴	
Linnaliste asumiseltside tegevus on toetatud	Siseministeerium						
Külaseltside tegevus on toetatud	Maaeluministeerium, Rahandusministeerium					Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030, Kohaliku omaalgatuse programm	
Peresõbralikud kogukonnad on esile tõstetud ja tunnustatud	Siseministeerium	Sotsiaalministeerium					

²² Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.

²³ World Values Survey ja European Values Survey, Realo 2019.

²⁴ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Kogukondades on katsetatud uusi osalemisvõimalusi, rakendatud ja levitatud on kogukonnaprojekte	Siseministeerium	Maaeluministeerium
Kogukonnakoordinaatori profiiliga ametikoht on loodud igasse maakonda	Siseministeerium	Rahandus-ministerium
Parimad põlvkondadevahelised ja kogukondade aktiveerimise koostöövormid on kaardistatud ja levitatud	Siseministeerium	Sotsiaal-ministeerium
Analüüsitud on õigusakte ning sõnastatud ettepanekud kohaliku tasandi algatuse tegutsemise lihtsustamiseks	Siseministeerium	Rahandus-ministeerium
Hoolivust tõstvad tegevused on kaardistatud ning nende levitamise võimalusi analüüsitud	Siseministeerium	
Läbi on viidud idee- või esseekonkursside kogukondliku aktiivsuse edendamiseks	Siseministeerium	
Kaardistatud ja analüüsitud on kogukondlike algatuste ühisrahastusvõimalusi	Siseministeerium	
Tagatud on nõustamisteenus juriidilise vormita tegutsevatele kodanikualgatustele	Siseministeerium	
Jätkatud on väärivate ülikooli vm vanemaealiste kooskõlmiskohadega koostööd ühistegevuse leidmiseks	Haridus- ja Teadus-ministeerium	
Kohalikul tasandil on arendatud noorte osalust	Haridus- ja Teadus-ministeerium	KOVid
Arukate külade (<i>smart villages</i>) ²⁵ algatust on levitatud	Maaeluministeerium	Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030
Nn ühiskondliku aktiivsuse kooli katseprojekt on Ida-Virumaal korraldatud	Siseministeerium	

Programmi tegevus 1.3: Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll **võimekatel vabaühendustel**. Nende võimekust iseloomustab elujõulisus, sõltumatus, tulemuslikkus ja mõju ning rolli mängib välimine ja sisemine tegevuskeskkond.

Vabaühenduste eesmärgi järgi on olulised nii sotsiaalset sidusust loovad ja hoidvad ühendused kui ka uudseid mõtteviise ja lahendusi rakendavad vabaühendused. Samuti vabaühendused, mis keskenduvad nii teemade tõstatamise ja ennetusega tegelemisele kui ka probleemi leevendamisele ja lahendamisele (sotsiaalsed ettevõtted, teenuste osutajad, riskirühmade, vanemaealiste sotsiaalne kaasamine jt).

Trendidest ilmneb, et tulevikus muutub olulisemaks **üheskoos lahenduste väljatöötamine, koostöö, koosloome ja disainmõtlemise kasutamine**. Kasvab ka rahvusvahelise koostöö olulisus vabaühenduste

²⁵ Arukas küla on kombinatsioon digitaalsusest, mobiilsusest, innovatsioonibist ja kohapealsete väärtuste parimast kasutamisest. Vt lisa https://www.maainfo.ee/index.php?article_id=6554&page=3265&action=article&

töös. 30% vabaühendustest teeb täna koostööd rahvusvahelises ulatuses ja üle 80% vabaühendustest tegutseb kohalikul tasandil.²⁶ Samas kasvab ka juriidilise vormita tegutsevate kodanikualgatuste tähtsus ja roll, mida on kajastatud aktiivsete ja võimekate kogukondade teema juures.

Samal ajal aga toob vabaühenduste üldisem rolli suurenemine kaasa **kõrgendatud nõudmised professionaalsusele, tegevusele ja teenuste kvaliteedile**, suuremad ootused vabaühenduste aruandluse korrektsusele ja sisule, läbipaistvusele ja sisemisele demokraatialle. Näiteks on selgunud ministeeriumite ja vabaühenduste vahel strateegilise partnerluse edendamise programmis, et mitmel juhul on partnerluse tekke takistuseks just võimeka valdkondliku vabaühenduse puudumine. Suurem kaasatus poliitikakujundamisse eeldab ühenduste suutlikkust tõestada, et vabaühendused tegutsevad sihtrühma huvides ja neil on ühiskonnas mõju.

Kuna trend näitab, et toetuste osakaal ühenduste rahastamisel väheneb, on vajalik **vabaühenduste finantsmajandusliku oskusteabe tõstmine ja tegevuse tõhustamine**, rahastamise jätkuv mitmekesistamine, sh töö eratoetuste ja -annetuste enamaks kaasamiseks, energilisem avalike teenuste pakkumine ja suurem omatulu teenimine. Tähtis on ka edaspidi pöörata rõhku sotsiaalsele innovatsioonile, s.o. vabaühenduste oskustele leida ühiskondlikele probleemidele loovaid ja uuenduslikke lahendusi. **Rahastamisvõimaluste mitmekesistamise** suunal võib üks lahendus olla ühiskondliku mõju osakute (*social investment bonds*) kasutuselevõtt Eestis, ent olulisem on analüüsida ja leida lahendusi, kuidas senisest enam eraraha vabakonda juurde tuua.

Liikmelisust ei peeta enam esmatähtsaks eelduseks organisatsiooni tegevustesse panustamisel. Uute liikmete otsimisega ei tegele 41% MTÜ-dest, mida on oluliselt enam kui varem.²⁷ Üha olulisemaks muutub seega **vabatahtlike kaasamine vabaühenduste tegevusse** ning vabatahtlikele tegevusvõimaluste pakkumine.

Annetamise ja annetuste kogumise roll kasvab. Annetamiskultuuri edendamine kui ka vabaühenduste annetuste kogumise võimekuse (teadmised, oskused, rakendused) tõstmine vajab sihipärast tööd ja tegutsemist. Hoiakute, suhtumiste ja nendest tuleneva käitumise kujunemine eeldab süsteemsust ning on aeganõudev, kuid sarnane probleem iseloomustab enamikke endisi Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Olgugi, et sotsiaalsel ettevõtlusel ega sotsiaalsel ettevõtetel pole täna Eestis ametlikku definitsiooni²⁸, on teada, et valdkonnas tegutseb enamik ehk 93% MTÜ vormis. Enamasti tegutsetakse Tallinnas ja Tartus, pakkudes valdavalt teenuseid ja vähem tooteid. Organisatsioonide mõistes on tegemist mikroorganisatsioonidega, kus on kuni neli inimest. Majanduslikult edukamad sotsiaalsed ettevõtted on OÜd, mis palkavad rohkem inimesi²⁹. Sotsiaalsete ettevõtete valimi kogutulu kasvas 2016. a 47% võrreldes nelja aasta taguse ajaga, ettevõtlustulu 57% ja töötajate arv 23%³⁰.

Peamised probleemid sotsiaalses ettevõtluses jagunevad neljaks. Esiteks ei ole vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted jätkusuutlikud, sest neil **puuduvad piisavad rahastusvõimalused** ning rahaline võimekus spetsialistide palkamiseks või konsultantide teenuste tarbimiseks. **Vähesed vabaühendused näevad organisatsioonivälise eksperdi või konsultandi kaasamisel lisandväärtust ning panustavad märgataval määral professionaalsesse koolitustesse ja paremasse varustusse**, kuigi üha enam oodatakse neilt professionaalset teenust.³¹ Samuti ei ole vabaühenduste ega sotsiaalsete ettevõtete eesmärgid alati mõeldavad ning organisatsioonide enda mõju hindamine pole piisav.

Sotsiaalsete ettevõtete tugisüsteemid, ligipääs infole ja tehnoloogiaga kaasaskäimine on piiratud. Nii ei pruugi igast piirkonnast saada ühtlase tasemega nõustamist, samuti on vajadus toetuste ja

²⁶ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

²⁷ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

²⁸ Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist inimeste toimetulekusse ja heaolusse ning loodus- ja elukeskkonna soovitava seisundi püsimisse. Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena.

²⁹ Lepa, Naarits 2014; Euroopa Komisjoni uuring 2019.

³⁰ Andmed põhinevad konkreetsel valimil. 2016. a valimisse kuulus 121 organisatsiooni.

³¹ [Vabaühenduste elujõulisuse indeks 2017.](#)

rahastusvõimaluste ning juhi abimaterjali koondamiseks kesksesse portaali³² nagu täna toimub vabaühendustele nõustamisportaal MAKIS.

Probleeme on ka riigi või kohaliku omavalitsuse ja avaliku teenuse osutaja vahelises koostöös, mis ei ole sageli piisavalt paindlik. Ka on riigihangetel jätkuvalt probleemiks hinnakriteeriumi eelistamine kvaliteedi asemel. Samuti **puudub üleüldine statistika, mis võimaldaks ühiskondlike probleemide ulatust adekvaatselt hinnata** – näiteks kui suurt muutust ühe või teise meetodi kasutamine kaasa tuua võiks.

Laiemalt **ei ole sotsiaalse ettevõtluse potentsiaal ühiskonnale piisavalt tuntud**. Sotsiaalsetest ettevõtetest vaid viiendik mõistab sotsiaalset ettevõtlust kui positiivse mõjuga ettevõtlust, kuid enamasti seostatakse teemat sotsiaaltöö ja vahel ka sotsiaalmeediaga. Nii ei ole ka järelikasv teadlik sotsiaalsest ettevõttest kui karjäärivalikust.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri oma teenuste raha selles alaprogrammis): Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Justiitsministeerium					
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Vabaühenduste panus SKP-sse	2%	2%	2%	2%	2%	2%	Majandusaasta aruanded
Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu	45,6 mln € (2018)			täpsustub			Majandusaasta aruanded
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024		Vastutaja		Seotud osapooled		Seosed teiste programmidega ³³	
Korraldatud on üleriigilisi ja piirkondlikke projektikonkursse organisatsioonide võimekuse tõstmiseks		Siseministeerium					
Korraldatud on kodanikuühendusi toetavaid tugitegevusi (sündmused, koolitused, tunnustamised, teavitustegevused)		Siseministeerium					
Vabaühenduste juhtide järelikasvu programm on ellu viidud		Siseministeerium					
Vabatahtliku sõbra arenguprogramm on ellu viidud		Siseministeerium					
Toetusmeetmetes on katsetatud ja kasutatud uudseid lahendusi (ettevõtlus- või äriinkubaatorid, koosloome, disainmõtlemine, osalev või kaasav rahastamine, sektorite koostöö)		Siseministeerium					

³² Sellega tegeleb riigi innovatsioonitiim projektis „Ettevõtja kontaktpunkt“. Lisainfo: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/ettevotja_kontaktpunkt.pdf

³³ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Pakutud on konsultatsiooni- ja nõustamisteenust, sh ärimentorlust vabäühendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele	Siseministeerium	
Ellu on viidud kodanikuühenduste nõustajate kvalifikatsiooni tõstvaid tegevusi	Siseministeerium	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Välja on töötatud ja katsetatud vabäühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete jätkusuutlikkust toetavaid finantsinstrumente (näiteks eritingimustel või soodsad laenud)	Siseministeerium	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Ühiskondliku mõju osakud (social investment bonds) on Eestis rakendatud	Siseministeerium	Rahandusministeerium
Rahvusvaheline <i>know-how</i> investeeringute alal on analüüsitud ja rakendatud	Siseministeerium	
Loodud on ligipääs mõjust lähtuva juhtimise tööriistadele ja koolitustele	Siseministeerium	
Ühiskondlike probleemide mõju hindamise katseprojekt on käivitatud	Siseministeerium	Justiitsministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Sotsiaalse ettevõtluse mõiste on täpsustatud, juriidilised takistused analüüsitud ja ettepanekud nende lahendamiseks sõnastatud	Siseministeerium	Justiitsministeerium
Korraldatud on noortele mõeldud sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammid järelkasvu loomiseks	Siseministeerium	
Valdkondlik statistika ja muud vabäühendusi ja sotsiaalseid ettevõtteid puudutavad andmed on kogutud, analüüsitud ja avalikustatud	Siseministeerium	

Programmi tegevus 1.4: Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Kaasamine on otsuste tegemine koos huvigruppidega, keda antud otsus mõjutab või kes panustavad vastava valdkonna arengusse. Tihti esindava huvigruppe just valdkondlikud vabäühendused ning nende võrgustikud ja liidud. Eestis on järgimiseks kaasamise hea tava, mis kirjeldab, milline on osapoolte roll kaasamise protsessis. Lisaks on ka välja antud [kaasamise käsiraamat](#), mis annab suuniseid, kuidas tulemuslikult kaasata. Igas ministeeriumis tegutseb kaasamiskoordinaator, kes aitab kaasamisprotsesse kavandada ja ellu viia. Kaasamise edendamiseks toimub mitmeid koolitusi riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja vabäühenduste töötajatele.

Riigikantselei 2018. aastal koostatud [analüüsis](#) selgus, et peamiselt on kaasamise puhul kitsaskohtadeks formaalne ja ajaliselt kiirustav kaasamine, pealiskaudne eelnõude mõjude hindamine ning vabäühenduste vähene suutlikkus reageerida kiirelt ja mahukat infot töödelda. Teemat on kajastanud ka mitmed hiljutised uuringud.³⁴ Nii ongi probleemiks vabäühenduste erinev võimekus huvikaitsetegevusi ellu viia, kuigi huvikaitse valdkonnas ehk eesmärgiga mõjutada kedagi mingil viisil toimima tegutseb palju vabäühendusi. Huvikaitsevõimekus on samas oluline, sest vabäühendustesse koondub ekspertteadmist ja –kogemust ning mida rohkem organisatsioone, asutusi või inimesi vabäühendus oma eesmärgi nimel tööle paneb, seda mõjusamad on vabäühendused oma tegemistes.

[USAID raporti](#) järgi on Eesti **vabäühenduste huvikaitsevõimekus** võrreldes teiste organisatsioonidega piirkonnas hea ning püsinud viimased viis aastat muutusteta. Selleks, et valdkonda edendada ja ühingu

³⁴ Vt ka „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019. ja [Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2014-2020 fondide rakenduskava 2014-2020 vahehindamine](#).

oma huvikaitse tegevuste elluviimisel toetada, veab Vabaühenduste Liit [huvikaitsevõrgustikku](#). KOV tasandil teostavad huvikaitset vabaühenduste ja külade ümarlauad, kogukonna- vm komisjonid, maakonna tasandil ka maakondlikes arenduskeskustes töötavad vabaühenduste konsultandid. Nii on vabaühenduste erihuvide kaitse kõrval otstarbekas tähelepanu pöörata ühenduste võimele näha ja mõista üldhuve, neid oma tegevustes arvestada ja neisse panustada. Huvikaitse suutlikkust aitavad tõsta ka annetused. Annetamist ja annetuste kogumist on kajastatud programmi tegevuses “Aktiivsed ja hoolivad kogukonnad”.

Strateegiline partnerlus on pikemaajalisem koostöövorm ministeeriumi, allasutuse või kohaliku omavalitsuse ja vabaühenduse vahel. Strateegiline partnerlus eeldab, et sellise koostöövormiga kaasneb ka stabiilne rahastus, kui vabaühendus panustab vastava valdkonna arengusse või pakub kokkulepitavat teenust. Kuigi strateegiline partnerlus on järjest enam leviv ühenduste rahastamisviis – näiteks on värskest vastavat rahastusviisi hakanud kasutama [Haridus- ja Teadusministeerium](#) ning hoo on sisse saanud [strateegilise partnerluse arenguprogramm](#) – puudub täna veel süsteemne analüüs strateegilise partnerluse kasutamisest ja selle kitsaskohtadest. Samuti on Sotsiaalministeerium 2019. aastal läinud üle strateegilise partnerluse mudelile. Varem on strateegilist partnerlust juurutanud Siseministeerium kodanikuühiskonna³⁵ ja usuasjade³⁶ valdkonnas. Täiendavalt oleks aga vaja strateegilise partnerluse vorm lahti mõtestada, vajadusel kohandada ja jagada häid näiteid ka teistes ministeeriumides, allasutustes ja kohalikes omavalitsustes.³⁷

Vabaühenduste toetamisel on oluline, et **rahastus oleks läbipaistev, mõjus, ligipääsetav ja mõistliku halduskoormusega**. Vabaühenduste rahastamise korrastamiseks loodi 2013. aastal [juhend](#), mis annab põhimõtted ja suunised, kuidas vabaühendusi mõistlikul viisil rahastada. Vabakonna rahastamisest ja selle läbipaistvamaks muutmiseks saab ka ülevaate vastavas [keskkonnas](#). Peamised katsumused rahastamisel on seotud rahastuse eesmärgi ebaselgusega, tulemuslikkuse puuduliku hindamisega, vajakajäämistega taotluste hindamise ja rahastusotsuste protsessides jms³⁸.

Järgmisel perioodil on oluline pöörata tähelepanu ka rahastamise läbipaistvuse teemadele kohalikul tasandil lisaks senisele ning jätkuvale tööle ministeeriumite ja riigiasutustega.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine			Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri teenuste raha selles alaprogrammis): Riigikantselei, ministeeriumid				
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Ministeeriumite strateegiliste partnerite rahulolu poliitika kujundamisega				täpsustub			
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024			Vastutaja	Seotud osapooled	Seosed teiste programmidega³⁹		

³⁵ Koostöökokkulepped Siseministeeriumi ja Vabaühenduste Liidu, Eesti Külaliikumise Kodukant ning Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku vahel, 20.12.2018.

³⁶ Koostöökokkulepe Siseministeeriumi ja Eesti Kirikute Nõukogu vahel, 21.01.2015.

³⁷ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

³⁸ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

³⁹ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Kaardistatud on kodanikuühiskonna kaasamise hetkeolukord KOV tasemel	Täpsustub 2021	Avatud valitsemise partnerluse tegevuskava
Suurendatud on kaasamiskoordinaatorite rolli ja kompetentsi	Riigikantselei	
Tõstetud on huvikaitseorganisatsioonide võimekust huvikaitsetegevusi ellu viia ja üldhuvidesse panustada	Siseministeerium	
Kaardistatud ja analüüsitud on vabähenduste rahastamist ministeeriumites ja KOVides ning rahastajate tegevuse vastavust rahastamise korraga	Siseministeerium	Kõik ministeeriumid
Kaardistatud ja analüüsitud on strateegilise partnerluse mõistet ja kasutusel olevaid eri vorme	Siseministeerium	
Korraldatud on strateegilise partnerluse koolitusi ja nõustamisi vabähendusi rahastavatele ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	Siseministeerium	
Vabähenduste rahastamiskeskonna andmebaas on iga-aastaselt uuendatud	Siseministeerium	
Uuendatud on ühenduste rahastamise juhendmaterjali ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	Siseministeerium	
Edendatud on vabähenduste rahastajate koostööd	Siseministeerium	
Analüüsitud ja kaardistatud on kodanikuühiskonna rahastamispraktikad kohalikul tasandil	Siseministeerium	
Ida-Virumaale on loodud kogukonnakoordineeri ja profiiliga töökoht ning laiendatud vabähenduste nõustamis- ja tugiteenuseid	Siseministeerium	Ida-Viru programm 2021-2030
Ida-Virumaa vabähenduste ümarlaua töö on käivitatud ja avatud taotlusvoor koosloomeprojektide elluviimiseks	Siseministeerium	Ida-Viru programm 2021-2030

Programmi tegevus 1.5: Usuvabadus on kehtiva õiguskorra raames tagatud

Eesti Vabariigis on usuvabadus nii individuaalsel kui kollektiivsel tasandil tagatud nii seadusandlikul kui praktilisel tasandil ning see on leidnud kajastamist erinevates rahvusvahelistes mõõdikutes.

Käesoleva sajandi jooksul on Eestis aset leidnud mitmed religiooni puudutavad muutused. Üks selline muutus on eestlaste tagasihoidlikkus end mõne usutraditsiooniga samastada. 2000 ja 2011 rahvaloenduste andmete võrdlus osutab, et enamik kindlat usku omaks pidavatest inimestest olid rahvusvähemuste esindajad. Jätkuv on ka trend, et nooremate eestlaste vanuserühmades ei peeta usku üldiselt omaks. Usuline radikaliseerumine ei ole tänases Eestis probleem, kuid viimaste aastate vältel on kohus tuvastanud terrorismi toetamist ja rahastamist.

Usuvabaduse tagamise tegevus võtab arvesse ja rakendab teadmispõhist poliitikat ning arvestab ühiskonnas toimuvate muutustega ja seniste positiivsete praktikate kohandamisega uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve teostamist ja usuelu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad usulised ühendused				Oodatava tulemuse saavutamiseks ei ole vajalik teiste asutuste programmidesse tegevuste planeerimine			
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Usulistele ühendustele Siseministeeriumi eelarvest läbipaistvalt eraldatud ja sihipäraselt kasutatud toetuste määr	100%	100%	100%	100%	100%	100%	Siseminist eerium
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja		Seotud osapooled			Seosed teiste programmidega ⁴⁰	
Riiklike ja omavalitsusinstitutionide nõustamine Eesti religioonisituatsiooni küsimustes	Siseministeerium						
Vastavate lepingute alusel kirikuvaradega seotud küsimuste korraldamine	Siseministeerium						
Usuühenduste abistamine enesekorralduse teostamisel	Siseministeerium						
Usuelu küsimuste analüüsimine ja üldistamine	Siseministeerium						
Koolituste korraldamine vaimulikele ja usulistele ühendustele (abielu sõlmimine, muinsuskaitse, võimekuse tõstmine)	Siseministeerium						
Edendatud on usuühenduste koostööd	Siseministeerium						

⁴⁰ Need on arengudokumendid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märkitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Programmi juhtimiskorraldus

Programmi ajakohastatakse igal aastal riigieelarve koostamise protsessi käigus, et tagada kooskõla riigi eelarvestrateegia ning riigi rahaliste võimalustega. Programmi eelnõu esitatakse igal aastal 1. märtsiks Rahandusministeeriumile ning seda uuendatakse peale seda lähtudes riigieelarve otsustest. Programmi kooskõlastavad programmi vastutaja ja kaasvastutajad ning selle kinnitab käskkirjaga valdkonna eest vastutav minister või ministrid pärast riigieelarve seaduse vastuvõtmist.

Siseministeeriumi rahvastiku-, kodanikuühiskonna- ja perepoliitika asekanstler koordineerib programmi elluviimist ja teostab järelevalvet programmi elluviimise üle.

Programmi elluviimises osalevad ministeeriumid ja programmi eesmärkidele kaasa aitavad ministeeriumid esitavad oma vastutusalas programmi elluviimise kohta tulemusaruande või täpsustava info Siseministeeriumile hiljemalt iga aasta 1. veebruaril.

Programmis kajastatakse ka nende asutuste vastutusi, kes oma teenuste raha siin programmis ei planeeri, kuid kelle konkreetse panuseta jääks programmis nimetatud eesmärk saavutamata. Laiemate tegevuste väljatoomine, mida ministeeriumid oma haldusalas ellu viivad, võimaldab luua valdkonnast terviklikumat arusaamist ja tõhustab koostööd.

Programm avalikustatakse Siseministeeriumi kodulehel.

Programmi koostamine

Kodanikuühiskonna programmi koostamisega alustati kevadel 2018 ning seda tehti tihedas koostöös partneritega. Programmi koostamist nõustas juhtrühm, kuhu kuuluvad peale Siseministeeriumi Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Vabaühenduste Liit, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, Eesti Külaliikumine Kodukant, Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Maaeluministeerium, Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium, Riigikantselei, MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, Balti Uuringute Instituut, Mõttekoda Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE, Eesti Leader Liit, Junior Achievement ja Heateo Sihtasutus.

Programmi koostamiseks on toimunud järgmised kaasamistegevused:

- aprill-mai 2018: tegevuskeskkonna ning aruteluseminarid
- mai-august 2018: moodustati juhtrühm ja töörühmad, töötati läbi maakondlikud arengukavad ning käivitati kahe uuringu tellimine
- september-oktoober 2018: töögruppide kohtumised probleemide kaardistamiseks
- november-detsember 2018: piirkondlikud mõttetalgud seitsmes paigas üle Eesti
- november 2018-mai 2019: töögruppide kohtumised lahenduste leidmiseks, selgusid uuringute tulemused
- september 2019: programmi avalikustamine ja avalik arutelu
- detsember 2019-jaanuar 2020: programmi tegevuste kahepoolsed arutelud
- veebruar-märts 2020: kooskõlastusring
- märts 2020: programmi kinnitamine Siseministeeriumis